

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

ХОМИЧ ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 373.5.035:316.627]:004.738.5

**ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ
ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Кириченко Валентина Іванівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
провідний науковий співробітник лабораторії фізичного
розвитку та здорового способу життя.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Лякішева Анна Володимирівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, декан факультету педагогічної освіти
та соціальної роботи;

кандидат педагогічних наук
Зоря Юлія Миколаївна,
КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної
освіти педагогічних працівників Черкаської обласної
ради», завідувач навчально-тренінгового центру STEM-
освіти.

Захист відбудеться «23» квітня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою:
04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій частині та на офіційному сайті
<http://www.ipv.org.ua> Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ,
вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано «22» березня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Литовченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства позначений багатьма ускладненнями, зокрема, військовими діями на Сході України, економічними проблемами, соціальною диференціацією, девальвацією моральних та інтелектуальних цінностей. Це стає причиною погіршення культури взаємин, проявів асоціальної поведінки, поширення насильства, конфліктів між поколіннями. Зазначені явища особливо впливають на підростаюче покоління, його смислоттєві ціннісні орієнтири. Організація і зміст національного виховання нині недостатньо орієнтовані на зростаючу особистість, формування в учнів життєво важливих компетентностей, їхню соціалізацію. Саме тому система національної освіти потребує осучаснення підходів до організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), формування в учнівської молоді просоціальної поведінки, орієнтованої на досягнення і власного, і суспільного благополуччя.

Педагогічна рефлексія наукового доробку з проблеми формування просоціальної поведінки дозволяє стверджувати, що цій проблемі присвячено багато досліджень представників зарубіжної науки (J. Aronfreed, W. James, V. Zanden, A. Maslow, E. Staub, R. Cialdini, D. Kenrick, S. Neuberg, К. Абульханова-Славська, Б. Братусь, В. Куніцина, Н. Кухтова, О. Леонт'єв, Ю. Мазур, С. Рубінштейн та інших) та вітчизняних учених (І. Бех, О. Єжова, В. Кириченко, І. Мельник, В. Нечерда, Р. Павелків, М. Фіцула). Однак, слід зазначити, що переважна більшість праць висвітлюють психологічні аспекти проблеми і обмаль досліджень, присвячених змістово-технологічному забезпеченню формування просоціальної поведінки особистості.

Одним із ефективних засобів педагогічного впливу на особистість учнів основної школи (*згідно чинного законодавства України – рівень базової середньої освіти, 5-9 класи ЗЗСО*) є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Особливості ІКТ в організації освітнього процесу розглядалися у працях В. Бикова, Н. Дементієвської, М. Жалдака, Г. Лаврент'євої, С. Литвинової, І. Малицької, О. Овчарук, Н. Сороко, О. Спіріна, М. Шиненко та інших. Осягнення наукового доробку зазначених вчених дозволяє стверджувати, що широкомасштабне використання комп'ютерів і різноманітних мультимедійних засобів у закладах загальної середньої освіти сьогодні властиве для більшості розвинених країн світу. Сучасне освітнє середовище неможливе без використання ресурсів глобальної мережі Інтернет, яка є невід'ємною частиною щоденного життя школяра, діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу. В умовах інформаційного суспільства ширшою стає мережа соціальних сервісів, внаслідок цього збільшується кількість соціальних мереж, що утворюють певну соціальну групу користувачів, об'єднуючи людей навколо спільних інтересів або цінностей.

Отже, використання ІКТ в закладах загальної середньої освіти набуває особливої актуальності. Ці технології осучаснюють освітній процес, розширюють можливості здобуття інформації, роблять процес виховання більш привабливим для учня, створюють сприятливі умови для ефективної взаємодії учнівських колективів з педагогами й іншими малими учнівськими групами, а також різними культурно-

освітніми установами, що сприяє розширенню соціальних контактів учнів, активізує процеси їхнього самовдосконалення. Аналіз різних життєвих ситуацій, що здійснюються в інформаційно-комунікаційному просторі, надають можливість кожному учневі максимально реалізувати себе, розвинути власні просоціальні якості.

Ці особливості використання ІКТ відіграють важливу роль в організації навчання і виховання учнів основної школи, які відчують потребу і необхідність усвідомити себе і свої можливості та зайняти суспільно важливу позицію у соціумі. Однак, сучасна педагогічна практика в Україні характеризується лише фрагментарним упровадженням ІКТ в освітній процес.

У наукових дослідженнях останніх років здійснено спроби дослідити ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі освіти: у патріотичному вихованні старшокласників (Ю. Зоря), у шкільній освіті Великобританії (О. Зубченко), організації самостійної роботи студентів (Н. Бойко), управлінні якістю освіти в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) (І. Пліш), осіб з особливими освітніми потребами (І. Хомишин) та інших. Водночас аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати необхідність спеціального вивчення проблеми формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами ІКТ.

На державному рівні питання впровадження ІКТ в освіту відображено в ряді нормативних документів, розроблених з урахуванням рекомендацій Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя», в законах України: «Про освіту», «Про доступ до публічної інформації» та у державних стратегіях: Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена також наявністю *суперечностей* між:

- об'єктивним запитом суспільства на підвищення якості освіти й недостатнім обґрунтуванням теоретичних і методичних основ застосування інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з учнями основної школи;
- інтересом учнів основної школи до нових інформаційних технологій та відсутністю навчально-методичного забезпечення щодо їх використання у виховному процесі, зокрема, у формуванні просоціальної поведінки;
- усвідомленням педагогічними працівниками значущості проблеми формування просоціальної поведінки учнів основної школи та їхньою недостатньою обізнаністю щодо новітніх технологій, методів чи засобів її формування.

Об'єктивна потреба вирішення досліджуваної проблеми, її недостатня розробленість у педагогічній теорії зумовили вибір теми дослідження: ***«Формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій»***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України і є складовою теми «Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного

виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу» (державний реєстраційний номер 0114U003097) лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя. Тема дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 10 від 26.11.2015 р.) й узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 23.02.2016 р.).

Мета дослідження – на основі вивчення просоціальної поведінки як психолого-педагогічної проблеми теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій та експериментально перевірити їхню ефективність.

Відповідно до мети дослідження було визначено наступні **завдання**:

1. Узагальнити теоретичні основи формування просоціальної поведінки учнів, уточнити сутність понять «формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій», «готовність педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи».

2. Схарактеризувати потенціал інформаційно-комунікаційних технологій щодо формування просоціальної поведінки учнів основної школи.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та виявити рівні сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи у контексті використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Об'єкт дослідження – формування просоціальної поведінки учнів основної школи закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: провідні засади середовищного (А. Каташов, В. Петрівський, І. Якиманська), особистісно-орієнтованого (І. Бех, Є. Бондаревська, Н. Щуркова), компетентнісного (Н. Бібік, І. Зимня, О. Кононко, О. Семенов), системного (С. Гончаренко, Р. Гуревич, Н. Кузьміна) і технологічного (В. Беспалько, О. Пехота, І. Підласий, Г. Селевко, С. Сисоєва, С. Харченко) підходів та концептуальні положення щодо психологічних і педагогічних регуляторів життєдіяльності людини у суспільстві (О. Асмолов, І. Бех, Л. Виготський, Л. Божович, Д. Ельконін, Г. Костюк, З. Лінденберг, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський та інших); формування системи цінностей і ставлень у підлітків (М. Каган, О. Лазурський, Д. Леонтєв, В. М'ясищев та інших); основних засад мотивації просоціальної діяльності (А. Maslow, Н. Neckhausen та інших); основ використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітній діяльності (В. Биков, М. Жалдак, І. Роберт та інших); особливостей соціалізації особистості в підлітковому віці (О. Леонтєв, І. Кон, А. Реан, Д. Фельдштейн); соціалізації підлітків в інформаційному середовищі (В. Іванов, Л. Найдьонова, Г. Онкович, Б. Потятиник, Г. Почепцов); впливу Інтернету на особистість та

психологічних наслідків інформатизації (Ю. Бабаєва, О. Войскунський, О. Смилова тощо).

Основні положення дисертації ґрунтуються на широкій законодавчій і правовій базі, зокрема, принципах та нормах Декларації прав людини, Конституції України, Законів України: «Про освіту», «Про доступ до публічної інформації» та інших нормативних документів з питань організації освітньої діяльності в системі МОН України.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань використано такі **методи дослідження**:

теоретичні – вивчення, аналіз, систематизація психолого-педагогічної і соціологічної літератури зарубіжних та вітчизняних авторів з теми дослідження для з'ясування стану розробленості проблеми, визначення базових підходів до формування просоціальної поведінки; синтез, абстрагування, аналогія для розгляду теоретичних питань формування просоціальної поведінки учнів та обґрунтування категорійно-поняттєвого апарату, формулювання висновків та пропозицій; порівняльний аналіз, який дозволив виявити і співставити особливості формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО; узагальнення результатів дослідження для апробації та впровадження елементів продуктивного досвіду з формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО у масову виховну практику; розроблення рекомендацій щодо використання такого досвіду з метою подальшого удосконалення вітчизняної середньої освіти;

емпіричні – онлайн-анкетування і тестування, метод незавершених речень; аналіз документації (державні й урядові освітні документи, програми та звіти щодо виховної діяльності в закладі освіти) для вивчення особливостей використання ІКТ в освітньому процесі ЗЗСО; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для визначення рівнів сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи;

статистичні – методи математичної статистики (критерій Пірсона (χ^2)) для оцінювання достовірності відмінностей між показниками контрольних та експериментальних груп за результатами експериментальної роботи, порівняння їх із вихідними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій (науково-методичне забезпечення формування просоціальної поведінки учнів основної школи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; підготовка педагогів-координаторів до впровадження проекту «Вчимося жити разом» шляхом тренінгової та дистанційної форми навчання; створення науково-методичного супроводу формування просоціальної поведінки за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій); схарактеризовано потенціал інформаційно-комунікаційних технологій щодо формування просоціальної поведінки учнів основної школи;

уточнено компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-практичний), критерії (пізнавальний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-практичний) з відповідними показниками та рівні (продуктивний, вибіркового,

пасивний) сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи засобами ІКТ; сутність понять «формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій» як цілісного процесу, спрямованого на забезпечення інтеріоризації учнями соціально-значущих норм і цінностей, розвиток рис просоціальної особистості, формування прагнень і вмінь конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, набуття досвіду просоціальної поведінки шляхом збагачення освітнього процесу технічними, програмними та мережевими засобами інформаційно-комунікаційних технологій; «готовність педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи» як інтегральну якість особистості педагога, що характеризується наявністю та відповідним рівнем сформованості знань, цінностей, вмінь та навичок вчителя у їх єдності, яка проявляється у його прагненні до цього виду діяльності і у підготовленості до її здійснення на достатньому професійному рівні;

подальшого розвитку набули форми і методи формування просоціальної поведінки учнів; теоретичні і методичні основи застосування інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з учнями основної школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні і впровадженні: організаційно-педагогічних умов формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій; уроків-тренінгів у посібнику для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) (Лист Інституту модернізації змісту освіти від 23.05.2016 № 2.1/12-Г-231), у тому числі: для учнів 5 класу («Про почуття і співчуття», «Що сприяє порозумінню між людьми»); 6 класу («Вчимося ухвалювати рішення», «Як протидіяти тиску однолітків», «Навички спілкування», «Як владнати конфлікт»); 8 класу («Стоп булінг», «Безпека спілкування в мережі Інтернет») та практикуму для учнів до курсу «Вчимося жити разом» (Лист Інституту модернізації змісту освіти від 23.05.2016 № 2.1/12-Г-226).

Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані вчителями основ здоров'я та класними керівниками для розвитку в учнів основної школи соціальних вмінь; педагогами для підготовки спецкурсів і факультативів та розроблення методичних рекомендацій з організації виховної діяльності ЗЗСО; для курсової підготовки педагогів як виховників через систему інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено*: у заклад освіти «Навчально-виховне об'єднання № 136 «класична гімназія ім. Кирила і Мефодія – початкова школа – дошкільний навчальний заклад – валеологічний центр» Дніпропетровської міської ради (довідка №702 від 20.12.2018), Криворізьку загальноосвітню школу I–III ступенів №105 Криворізької міської ради Дніпропетровської області (довідка №49 від 01.02.2019), Овруцький заклад загальної середньої освіти I–III ступенів №3 Овруцької міської ради Житомирської області (довідка №28 від 18.02.2019), Овруцький заклад освіти «Овруцька гімназія імені Андрія Малишка» Овруцької міської ради Житомирської області (довідка №27 від 18.02.2019), Піщаницький заклад загальної середньої освіти I–II ступенів Овруцької міської ради Житомирської області (довідка №13 від 19.02.2019), навчально-виховний комплекс №1 Покровської міської ради Донецької області

(довідка №617 від 29.12.2018), комунальний заклад «Билбасівська опорна ЗОШ І–ІІІ ступенів Слов'янської районної ради Донецької області» (довідка № 186 від 26.12.2018), загальноосвітню школу ІІ–ІІІ ступенів №10 Кіровоградської міської ради Кіровоградської області (довідка № 482 від 21.12.2018).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дисертації було представлено на наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів – *міжнародних*: «Соціально-педагогічна парадигма виховання: сутність та шляхи реалізації» (Ніжин, 2014), «Запровадження Національного плану дій щодо неінфекційних захворювань відповідно до стратегії «Здоров'я-2020: Європейська політика здоров'я і благополуччя» (Київ, 2015), «Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний» (Одеса, 2018), «Сучасний рух науки» (Дніпро, 2018); *всукраїнських* – «Виховний потенціал сучасної освіти: теоретичні засади та практичні досягнення» (Київ, 2014); «Теоретико-методологічні засади та світоглядні орієнтири національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (Київ, 2016); «Методика викладання тренінгового курсу «Вчимося жити разом» в основній і старшій школі» (Київ, 2016);

а також *педагогічних читаннях*: VII Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання (у рамках VIII Міжнародного фестивалю «Світ психології») (Київ, 2018); *науково-практичних семінарах*: «Організаційно-педагогічні аспекти реалізації напрямку «Виховання свідомого здоров'я» (Київ, 2014); «Обмін досвідом щодо профілактики неінфекційних захворювань (НІЗ) та зміцнення здоров'я в школах» (Київ, 2015); «Садочок – простір дружній до дитини» (Київ, 2017); *нарадах*: Нарada регіональних координаторів з питань адвокації, планування, впровадження, моніторингу та оцінки заходів проекту «Вчимося жити разом» (Київ, 2017), «Технології формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій у закладах загальної середньої освіти» (Київ, 2018).

Результати дослідження відображено в публікаціях автора й обговорювалися на засіданнях лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, щорічних звітних конференціях Інституту проблем виховання НАПН України (2014-2018).

Особистий внесок здобувача. У колективній монографії «Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу» (Тернопіль, 2016) (В. Кириченко, О. Єжова, В. Нечерда, Т. Тарасова) дисертантом висвітлено зміст формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. У статті «Сучасні форми й методи формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу» (Київ, 2015) (Т. Тарасова, В. Нечерда) внесок автора полягає у здійсненні наукового аналізу сучасного стану формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. У програмі з розвитку соціальних умінь учнів основної та старшої школи «Вчимося жити разом» у курсі «Основи здоров'я» (Київ, 2017) (Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Гарбузюк, Н. Стаднік, В. Онищенко, Т. Івасенко, М. Калмиков) авторський внесок полягає у розробленні навчально-методичного

забезпечення наступних тем: «Про почуття і співчуття», «Що сприяє порозумінню між людьми», «Вчимося ухвалювати рішення», «Як протидіяти тиску однолітків», «Навички спілкування», «Як владнати конфлікт», «Стоп булінг», «Безпека спілкування в мережі Інтернет». У посібнику для вчителя «Вчимося жити разом» (основна і старша школа) (Київ, 2017) (Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Гарбузюк, Н. Стаднік, К. Василенко, О. Майструк, О. Ісмаїлова, М. Солодова, Г. Загірчук, Д. Музика, І. Матвієнко, В. Онищенко, Т. Івасенко, М. Калмиков) внесок автора полягає у розробленні тренінгів для: 5 класу «Про почуття і співчуття», «Упевнена поведінка»; 6 класу «Вчимося ухвалювати рішення», «Як протидіяти тиску однолітків», «Навички спілкування», «Як владнати конфлікт»; 8 класу «Стоп булінг», «Безпека спілкування в мережі Інтернет». У практикумі для учнів «Вчимося жити разом» (основна і старша школа) (Київ, 2017) (Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Гарбузюк, Н. Стаднік, К. Василенко, В. Онищенко, Т. Івасенко, М. Калмиков) авторський внесок полягає у розробленні навчальних завдань до тренінгів 5 класу «Про почуття і співчуття», «Упевнена поведінка»; 6 класу «Вчимося ухвалювати рішення», «Як протидіяти тиску однолітків», «Навички спілкування», «Як владнати конфлікт»; 8 класу «Стоп булінг», «Безпека спілкування в мережі Інтернет».

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено в 14 публікаціях автора, з яких – 9 одноосібних і 5 у співавторстві, зокрема: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 1 монографія, 1 програма, 1 посібник, 1 практикум, 4 статті у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура роботи та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (180 найменувань, зокрема, 23 – іноземною мовою), 15 додатків на 46 сторінках. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 263 сторінки, з них 186 сторінок основного тексту. Робота містить 23 таблиці, 15 рисунків, що охоплюють 14 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, розкрито теоретико-методологічні основи, методи дослідження, окреслено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; надано дані про впровадження й апробацію результатів дослідження, подано відомості про особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «**Теоретичні засади формування просоціальної поведінки учнів основної школи**» – узагальнено теоретичні основи формування просоціальної поведінки учнів; шляхом аналізу філософських, психологічних та педагогічних джерел уточнено сутність поняття «формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій»; схарактеризовано потенціал інформаційно-комунікаційних технологій щодо формування просоціальної поведінки учнів основної школи.

Рефлексія наукових джерел (М. Дорош, Н. Дяченко, О. Єжова, Д. Зуєв, Е. Ільїн, Л. Калашникова, С. Карпова, В. Кириченко, В. Нечерда) та цільове спостереження виховної практики підтверджують складність й багатовимірність процесу формування просоціальної поведінки учнів ЗЗСО і доводять, що він відбувається під час активної полісуб'єктної взаємодії учнів із значущими представниками найближчого соціального оточення, а саме: батьками, педагогами, однолітками й однокласниками та мешканцями місцевих громад.

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, Ж. Піаже, В. Сухомлинський та інші) виявлено, що підлітковий вік є сенситивним щодо формування просоціальної поведінки, оскільки характеризується бурхливими, але нерівномірними темпами зростання організму та психологічними змінами, браком життєвого досвіду, низькою самооцінкою, надмірною чутливістю, вразливістю, сором'язливістю.

Аналіз науково-педагогічних джерел (В. Биков, Ю. Зоря, І. Роберт) сприяв виокремленню в якості основних для даного дослідження трьох груп засобів ІКТ: технічних (засновані на використанні комп'ютерної техніки), програмних (сукупність програм, які забезпечують виконання та вирішення певних робіт на комп'ютері) та мережевих (технології створення і підтримки різних інформаційних ресурсів в комп'ютерній мережі Інтернет: сайтів, блогів, форумів, чатів, електронних бібліотек та енциклопедій).

За допомогою узагальнення положень наукових праць (В. Биков, Н. Бойко, Ю. Зоря, О. Зубченко, І. Малицька, О. Спирін) схарактеризовано потенціал засобів ІКТ щодо забезпечення ефективності формування просоціальної поведінки учнів основної школи, який полягає у сприянні ефективному спілкуванню, налагодженні стосунків у класі, розвитку почуття корисності для суспільства, соціальної активності, співпраці.

На основі вивчення ряду психологічних і педагогічних досліджень (Б. Братусь, О. Єжова, В. Кириченко, В. Куницина, О. Леонтєв, І. Мельник, В. Нечерда, Т. Федорченко) уточнено сутність поняття *«формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій»* як цілісного процесу, спрямованого на забезпечення інтеріоризації учнями соціально-значущих норм і цінностей, розвиток рис просоціальної особистості, формування прагнень і вмінь конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, набуття досвіду просоціальної поведінки шляхом збагачення освітнього процесу технічними, програмними та мережевими засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

У другому розділі – *«Дослідження використання інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні просоціальної поведінки учнів основної школи»* – визначено компоненти, критерії, показники, охарактеризовано рівні сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи; висвітлено результати констатувального етапу педагогічного експерименту.

На підставі аналізу наукових джерел визначено такі основні компоненти просоціальної поведінки учнів основної школи: *когнітивний* (характеризується усвідомленням необхідності та переваг дотримання просоціальної поведінки для

суспільного та особистісного благополуччя), *емоційно-ціннісний* (характеризується прагненням товариської підтримки й допомоги, співпричетності, бажанні, емпатією, толерантним ставленням), *діяльнісно-практичний* (характеризується набуттям власного досвіду і вправлянням у соціально значущій діяльності, залученням до неї інших у безпосередній та мережевій взаємодії).

Відповідно до визначених компонентів обґрунтовано критерії сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи з відповідними показниками, а саме: *пізнавальний* (розуміння сутності й особливостей просоціальної поведінки; обізнаність щодо якостей, притаманних людині з просоціальною поведінкою; усвідомлення необхідності просоціальної поведінки як для самої людини, так і для суспільства); *емоційно-мотиваційний* (ціннісні орієнтації, бажання та мотиви участі у соціально значущій діяльності; ставлення до соціальних мереж та мережевої взаємодії; уміння оцінювати інформацію в Інтернеті та прагнути до участі у просоціальній діяльності); *діяльнісно-практичний* (динаміка розвитку просоціальних умінь; розроблення і реалізація соціальних проектів за допомогою засобів ІКТ: акції, тренінги, різноманітні ігри; участь у соціально значущій діяльності та залучення до неї інших).

Відповідно до критеріїв та показників визначено *рівні* сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи: продуктивний, вибіркового, пасивний.

До *продуктивного рівня* сформованості просоціальної поведінки віднесено учнів, які мають глибокі, різнобічні знання про сутність просоціальної поведінки; розгорнуте розуміння характерних особливостей та необхідності просоціальної поведінки. Такі учні орієнтуються на загальнолюдські, гуманістичні цінності, позитивно ставляться до добродійної діяльності, активно пропагують її здійснення в Інтернеті; усвідомлюють відповідальність за власні вчинки; активно беруть участь у розробленні та реалізації різноманітних соціальних проектів та залучають до їхньої реалізації інших.

Учням основної школи із *вибірковим рівнем* сформованості просоціальної поведінки властиві дещо поверхневі уявлення про сутність просоціальної поведінки, характерних особливостей та необхідності просоціальної поведінки. Ці учні орієнтуються на гуманістичні та індивідуальні цінності. Вони вибірково підтримують соціально значущу діяльність та фрагментарно долучаються до неї, епізодично долучаються до розроблення та реалізації різноманітних соціальних проектів.

В учнів основної школи із *пасивним рівнем* сформованості просоціальної поведінки відсутні уявлення про сутність просоціальної поведінки; вони не усвідомлюють її необхідності. Для учнів цього рівня характерні недостатньо розвинені ціннісні орієнтації, відсутність мотивації до просоціальних вчинків та уникнення активної участі у суспільно значущій діяльності, а також виражена пасивність у реалізації соціальних проектів інших учнів.

Констатувальним дослідженням було охоплено 808 учнів закладів загальної середньої освіти Дніпропетровської, Житомирської, Донецької, Кіровоградської областей. Для визначення рівнів сформованості просоціальної поведінки учнів

основної школи за кожним із критеріїв розроблено і впроваджено авторську методику діагностики, описано техніку її проведення та інтерпретації результатів.

З метою проведення констатувального етапу було створено експериментальну (ЕГ – 406 осіб) і контрольну (КГ – 402 особи) групи учнів основної школи. За результатами констатувального етапу, в ЕГ продуктивний рівень сформованості просоціальної поведінки виявлено у 21,5% учнів; вибірковий – у 38,8 %; пасивний – у 39,7 %. У КГ продуктивний рівень констатовано в 21,4 % учнів основної школи; вибірковий – у 39,2 %; пасивний – у 39,4 % учнів основної школи. Рівні сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи за результатами констатувального експерименту продемонстровано на рис.

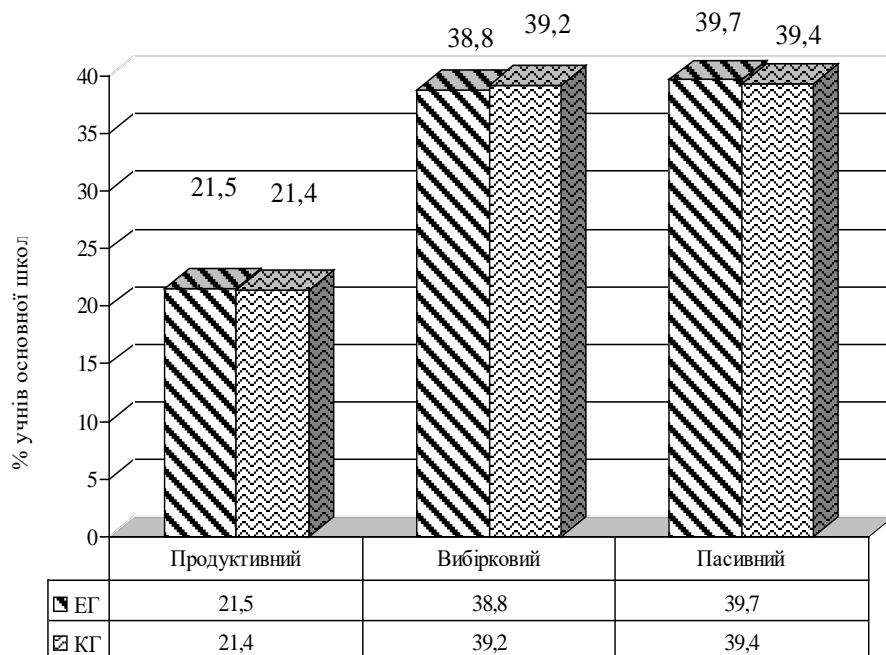

Рис. Рівні сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи за результатами констатувального експерименту

Аналіз результатів констатувального експерименту довів відсутність цілеспрямованої роботи з формування просоціальної поведінки учнів основної школи і став спонукою для розробки й упровадження організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності цього процесу.

У *третьому розділі – «Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій»* – теоретично обґрунтовано та розроблено організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій, уточнено сутність поняття *«готовність педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи»*, висвітлено формувальний етап дослідно-експериментальної роботи, оцінено ефективність упроваджених організаційно-педагогічних умов.

За результатами теоретичного аналізу наукової літератури з теми дослідження та констатувального етапу педагогічного експерименту теоретично обґрунтовано та

розроблено *організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій*, а саме: науково-методичне забезпечення формування просоціальної поведінки учнів основної школи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; підготовка педагогів-координаторів до впровадження проекту «Вчимося жити разом» шляхом тренінгової та дистанційної форми навчання; створення науково-методичного супроводу формування просоціальної поведінки за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

На першому етапі формувального експерименту здійснювалося ознайомлення педагогів та батьків учнів з метою, завданнями та змістом експерименту; розробленим змістово-методичним забезпеченням; надання педагогам необхідних методичних матеріалів. На другому етапі формувального експерименту відбувалося впровадження організаційно-педагогічних умов формування просоціальної поведінки учнів основної школи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачало залучення педагогів до інтерактивної методичної роботи. На третьому (контрольному) етапі було проведено діагностику рівнів сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи експериментальної та контрольної груп; аналіз, систематизацію та узагальнення результатів експерименту; порівняння теоретичних положень із практичними результатами експерименту; інформування педагогічних працівників і батьків учнів про підсумки експериментальної роботи.

Відповідно до *першої організаційно-педагогічної умови – науково-методичне забезпечення формування просоціальної поведінки учнів основної школи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій* – було розроблено навчально-методичний комплект «Вчимося жити разом», який складався з комплекту для вчителя (програма та посібник), учнів (практикум, який містить навчальні завдання для організації різних форм роботи на уроках-тренінгах), збірки мультимедійних презентацій та відеоматеріалів, флеш-накопичувача. Проведення уроків-тренінгів здійснювалося в рамках навчальної програми предмета «Основи здоров'я» для 5–9 класів, затвердженої Міністерством освіти і науки України. Мета комплекту «Вчимося жити разом» полягала у навчанні життєвих навичок, які полегшують адаптацію дитини до умов середовища, сприяють відновленню психологічної рівноваги і розвитку якостей просоціальної особистості.

Створення навчально-методичного комплекту забезпечило оптимальне поєднання зусиль педагога й учня в освітньому процесі. Здійснення якісної підготовки учнів науково-методичне забезпечення процесу сприяло розвитку в учнів основної школи соціальних умінь, а саме: ефективного спілкування, співчуття, поваги до прав людини, роботи в команді, конструктивного вирішення конфліктів і їх запобігання, протистояння негативним соціальним впливам, переговорам, медіації, примиренню, що є підґрунтям формування просоціальної поведінки.

Згідно *другої організаційно-педагогічної умови – підготовка педагогів-координаторів до впровадження проекту «Вчимося жити разом» шляхом тренінгової та дистанційної форми навчання* – було здійснено підготовку педагогів

до формування просоціальної поведінки учнів основної школи шляхом тренінгової та дистанційної форми навчання (дистанційний курс).

Метою тренінгової форми навчання стала підготовка педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи. Програма складалася з чотирьох сесій, кожна з яких мала свою мету і конкретний зміст, що логічно продовжував зміст попереднього блоку. Наступною формою навчання для педагогів став дистанційний курс «Вчимося жити разом». Мета його полягала у підвищенні професійної компетентності педагогічних працівників щодо методики формування у дітей і підлітків соціальних навичок. Зміст онлайн-курсу складався з 5 модулів і 23 тем, завдань для самоперевірки, тестів для модульного і підсумкового оцінювання. Таким чином, зміст кожного модуля відповідав конкретним цілям та завданням і розкривав сутність певних напрямів підготовки педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи. Після завершення курсу педагоги отримали відповідний сертифікат, що засвідчило його проходження.

Відповідно до *третьої організаційно-педагогічної умови – створення науково-методичного супроводу формування просоціальної поведінки за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій* – відбувалася підтримка педагогів у виникненні деяких ускладнень у їхній роботі.

У процесі нашого дослідження науково-методичний супровід здійснювався за такими напрямками: інформаційний та аналітико-діагностичний.

Інформаційний супровід був спрямований на надання педагогам потрібної інформації щодо впровадження програми у виховний та освітній процес. Інформаційний супровід розгорався такими засобами ІКТ: сторінка у соціальній мережі Facebook «Вчимося жити разом», блоги, форум, електронне листування.

Аналітико-діагностичний супровід здійснювався за допомогою системи моніторингу процесу впровадження і оцінювання результатів. Для цього був створений спеціальний сайт. Кожен педагог мав свій логін та пароль, за яким вони могли увійти до власного кабінету. За допомогою цього сайту педагоги отримували можливість завантажувати свої звіти, фотографії та відео проведених уроків-тренінгів. Також педагогам надавалася анкета зворотного зв'язку до кожного уроку, які потім оброблювалися з метою вдосконалення посібників.

Науково-методичний супровід педагогів через мережеву взаємодію активізував їх творчу діяльність, спонукав їх до саморозвитку, сприяв підвищенню професійної компетентності.

За результатами *формувального етапу* дослідно-експериментальної роботи виявлено зростання рівнів сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи експериментальної групи (ЕГ). Узагальнення показників сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи в ЕГ та КГ після завершення формувального етапу експерименту засвідчило позитивну динаміку: продуктивний рівень зріс на 24,0 % у ЕГ, а в КГ на 0,5 %; вибірковий рівень зріс на 1,6 % у ЕГ, на 0,8 % у КГ; пасивний рівень зменшився в обох групах (на 25,6 % у ЕГ, на 1,3 % у КГ). Характеристику сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи до та після формувального етапу експерименту наведено у таблиці.

Характеристика рівнів сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи до та після завершення формувального етапу експерименту

Рівні сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи	Кількість дітей (%)				Різниця між показниками на початок та кінець експерименту	
	Початок експерименту		Кінець експерименту			
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Продуктивний	21,5	21,4	45,5	21,9	+24,0	+0,5
Вибірковий	38,8	39,2	40,4	40,0	+1,6	+0,8
Пасивний	39,7	39,4	14,1	38,1	-25,6	-1,3

У контрольній групі, що працювала за традиційною методикою, також спостерігалися позитивні зміни, однак певна недостатність системності у роботі з формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій, незначна варіативність форм та методів значно зменшили спроможність набуття учнями основної школи продуктивного рівня сформованості просоціальної поведінки.

Для отримання достовірних результатів експериментальної роботи було використано критерій Пірсона χ^2 , який дозволив порівняти два емпіричні розподіли та з'ясувати, наскільки вони узгоджуються між собою.

Порівнюючи дані експериментальної групи до та після формувального етапу експерименту та експериментальної і контрольної груп на контрольному етапі за допомогою критерію Пірсона, виявлена статистично вірогідна різниця між даними, що стосуються пізнавального, мотиваційно-емоційного, діяльнісно-практичного критеріїв та рівнів сформованості просоціальної поведінки загалом. Так, при порівнянні на контрольному етапі експерименту рівнів сформованості просоціальної поведінки підлітків, які входять до контрольної та експериментальної груп, критерій Пірсона (χ^2) дорівнює 78,361 при критичному 5,991, що свідчить про статистично вірогідну різницю ($p < 0,05$) між ЕГ та КГ та ефективність запроваджених нами організаційно-педагогічних умов. Крім того, виявлена статистично вірогідна різниця і між даними експериментальної групи на початку формувального етапу експерименту та на його контрольному етапі: $\chi^2_{\text{факт.}} = 85,035$ при критичному $\chi^2 = 5,991$ ($\chi^2_{\text{крит.}} < \chi^2_{\text{факт.}}$).

Отже, шляхом педагогічного експерименту аргументовано ефективність запроваджених організаційно-педагогічних умов формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне обґрунтування і практичне розв'язання актуальної проблеми формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами ІКТ, що виявляється в узагальненні теоретичних основ, визначенні та

апробації організаційно-педагогічних умов формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами ІКТ у освітньому процесі ЗЗСО.

Проведене дослідження засвідчило досягнення мети, вирішення поставлених завдань і є підставою для формулювання наступних висновків:

1. Узагальнено теоретичні основи формування просоціальної поведінки учнів основної школи, в основі яких положення середовищного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного, системного і технологічного підходів; уточнено сутність понять «формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій» як цілісного процесу, спрямованого на забезпечення інтеріоризації учнями соціально-значущих норм і цінностей, розвиток рис просоціальної особистості, формування прагнень і вмінь конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, набуття досвіду просоціальної поведінки шляхом збагачення освітнього процесу технічними, програмними та мережевими засобами інформаційно-комунікаційних технологій»; «готовність педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи» уточнено як інтегральну якість особистості педагога, що характеризується наявністю та певним рівнем сформованості знань, цінностей, вмінь та навичок вчителя у їх єдності, яка проявляється у його прагненні до цього виду діяльності і у підготовленості до її здійснення на професійному рівні.

2. Схарактеризовано потенціал інформаційно-комунікаційних технологій щодо формування просоціальної поведінки. Встановлено, що інформаційно-комунікаційні технології у формуванні просоціальної поведінки учнів основної школи сприяють розвитку вмінь ефективної комунікації, співпраці, самореалізації та самовдосконалення, дозволяють гнучко адаптуватися в різноманітних життєвих ситуаціях інформаційного суспільства, творчо та критично мислити, грамотно та відповідально працювати з інформацією.

3. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено структурні компоненти просоціальної поведінки учнів основної школи, серед яких: когнітивний (характеризується усвідомленням необхідності та переваг дотримання просоціальної поведінки для суспільного та особистісного благополуччя), емоційно-ціннісний (характеризується прагненням товариської підтримки й допомоги, співпричетності, бажанні, емпатією, толерантним ставленням), діяльнісно-практичний (характеризується набуттям власного досвіду і вправлінням у соціально значущій діяльності, залученням до неї інших у безпосередній та мережевій взаємодії).

Відповідно до змістової структури визначено критерії та показники сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи: пізнавальний критерій (розуміння сутності й особливостей просоціальної поведінки; обізнаність щодо якостей, притаманних людині з просоціальною поведінкою; усвідомлення необхідності просоціальної поведінки як для самої людини, так і для суспільства; обізнаність щодо можливостей ІКТ та особливостей роботи з ними; поінформованість щодо позитивних та негативних наслідків впливу засобів інформаційно-комунікаційних технологій; готовність до критичного аналізу інформації); емоційно-мотиваційний (ціннісні орієнтації, бажання та мотиви участі у соціально значущій діяльності; ставлення до соціальних мереж та мережевої взаємодії; уміння оцінювати інформацію в Інтернеті та прагнути до участі у

просоціальної діяльності; свідомий вибір та цілеспрямоване використання джерел інформації); діяльнісно-практичний (динаміка розвитку просоціальних умінь; розроблення і реалізація соціальних проектів за допомогою засобів ІКТ: акції, тренінги, різноманітні ігри; участь у соціально значущій діяльності та залучення до неї інших; розвиток навичок безпечної взаємодії в Інтернеті).

На основі визначених критеріїв і показників охарактеризовано рівні (пасивний, вибірковий, продуктивний) сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи.

Використання діагностичних методик у процесі констатувального експерименту дало можливість визначити сучасний стан сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи. За результатами констатувального етапу експерименту встановлено переважно пасивний і вибірковий рівні сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи.

4. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій: науково-методичне забезпечення формування просоціальної поведінки учнів основної школи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; підготовка педагогів-координаторів до впровадження проекту «Вчимося жити разом» шляхом тренінгової та дистанційної форми навчання; створення науково-методичного супроводу формування просоціальної поведінки за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Для реалізації першої організаційно-педагогічної умови розроблено мультимедійне забезпечення до занять та впроваджено тренінгову технологію у виховну роботу із учнями основної школи.

Для реалізації другої педагогічної умови здійснено підготовку педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи шляхом тренінгової та дистанційної форми навчання (дистанційний курс). Під час роботи з педагогами використано наступні методи роботи: інформаційні повідомлення, робота в групах, мозковий штурм, руханки, перегляд відео та мультимедійних презентацій.

У процесі реалізації третьої педагогічної умови використано сучасні технології роботи з педагогами для забезпечення ефективності формування просоціальної поведінки учнів основної школи, а саме: сторінка у соціальній мережі Facebook, блоги, форум, електронне листування, система моніторингу процесу впровадження і оцінювання результатів

За результатами експериментального дослідження відбулись позитивні кількісні та якісні зміни щодо рівнів сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи ЕГ: кількість учнів з продуктивним рівнем зростає з 21,5 % до 45,5 % (у КГ – з 21,4 % до 21,9 %), із вибірковою – з 38,8 % до 40,4 % (у КГ – з 39,2 % до 40,0 %), кількість учнів основної школи ЕГ із пасивним рівнем сформованості просоціальної поведінки зменшилася з 39,7 % до 14,1 % (у КГ – з 39,4 % до 38,1 %). Вірогідність отриманих даних підтверджено результатами їх статистичної обробки із застосуванням коефіцієнта кореляції Пірсона (χ^2). Одержані результати засвідчили ефективність розроблених та впроваджених організаційно-педагогічних

умов формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого наукового вивчення потребують питання формування просоціальної поведінки представників інших вікових груп. Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, рекомендовано запровадити у освітній процес ЗЗСО матеріали проекту «Вчимося жити разом».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Демянчук, О. Л. (2014). Інформаційно-комунікаційні технології як засіб організації навчання і виховання підлітків. *Психолого-педагогічні науки*, 4, 81–85.
2. Тарасова, Т. В., Нечерда, В. Б., & Демянчук, О. Л. (2015). Сучасні форми й методи формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 19, 291–305.
3. Хомич, О. Л. (2016). Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування просоціальної поведінки учнів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 20, 286–296.
4. Хомич, О. Л. (2017). Стан сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 21, 312–323.
5. Хомич, О. Л. (2018). Організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5(79), 370–380.

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях

6. Khomych, O. (2018). The effectiveness of the project «Learning to live together» in the context of the development of prosocial behavior of pupils 5-9 grades. *Science Review*, 1(8), 8–12.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Демянчук, О. Л. (2014). Використання інформаційно-комунікаційних технологій у вихованні учнів основної школи. *Соціально-педагогічна парадигма виховання : сутність та шляхи реалізації: тези доповідей*, Ніжин, 25-26 вересня, (с. 68–70). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.
8. Хомич, О.Л. (2018a). Обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Сучасний рух науки: тези доп. II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, Дніпро, 28-29 червня, (с. 472–474). Дніпро.
9. Хомич, О.Л. (2018b). Тренінговий курс «Вчимося жити разом» у формуванні просоціальної поведінки учнів основної школи. *Сучасний виховний*

процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2017 рік, Київ, 18 квітня, (с. 309–312). Івано-Франківськ: НАІР.

10. Хомич, О.Л. (2018с). Особливості формування просоціальної поведінки учнів основної школи у сучасних соціокультурних умовах. *Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, Одеса, 28-29 вересня, (с. 51–54). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти».

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дослідження

11. Кириченко, В. І. (Ред.), Єжова, О. О., Нечерда, В. Б., Тарасова, Т. В., & Хомич, О. Л. (2016). *Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: монографія*. Тернопіль: Терно-Граф.

12. Воронцова, Т. В., Пономаренко, В. С., Хомич, О. Л., Гарбузюк, І. В., Стаднік, Н. В., Онищенко, В. В. ... Калмиков, М. П. (2017а). *Вчимося жити разом. Програма з розвитку соціальних навичок учнів основної та старшої школи у курсі «Основи здоров'я»*. Київ: Алатон.

13. Воронцова, Т. В., Пономаренко, В. С., Хомич, О. Л., Гарбузюк, І. В., Стаднік, Н. В., Василенко, К. С. ... Калмиков, М. П. (2017б). *Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа)*. Київ: Алатон.

14. Воронцова, Т. В., Пономаренко, В. С., Хомич, О. Л., Гарбузюк, І. В., Стаднік, Н. В., Василенко, К. С. ... Калмиков, М. П. (2017с). *Вчимося жити разом. Практикум для учнів з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа)*. Київ: Алатон.

АНОТАЦІЇ

Хомич О. Л. Формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07. – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено актуальній проблемі формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел уточнено сутність понять «формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій», «готовність педагогів до формування просоціальної поведінки учнів основної школи».

Визначено компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-практичний), критерії (пізнавальний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-

практичний) з відповідними показниками та рівні сформованості просоціальної поведінки учнів основної школи (продуктивний, вибіркового, пасивний).

У роботі схарактеризовано потенціал інформаційно-комунікаційних технологій щодо формування просоціальної поведінки учнів основної школи, вперше теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій (науково-методичне забезпечення формування просоціальної поведінки учнів основної школи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; підготовка педагогів-координаторів до впровадження проекту «Вчимося жити разом» шляхом тренінгової та дистанційної форми навчання; створення науково-методичного супроводу формування просоціальної поведінки за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій).

Ключові слова: просоціальна поведінка, формування просоціальної поведінки, учні основної школи, інформаційно-комунікаційні технології, засоби інформаційно-комунікаційних технологій, заклад загальної середньої освіти.

Хомич Е. Л. Формирование просоциального поведения учащихся основной школы средствами информационно-коммуникационных технологий. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07. – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2019.

Диссертация посвящена актуальной проблеме формирования просоциального поведения учащихся основной школы средствами информационно-коммуникационных технологий. На основании анализа психолого-педагогических источников уточнено сущность понятий «формирование просоциального поведения учащихся основной школы средствами информационно-коммуникационных технологий», «готовность педагогов к формированию просоциального поведения учащихся основной школы».

Определены компоненты (когнитивный, эмоционально-ценностный, деятельностно-практический), критерии (познавательный, эмоционально-мотивационный, деятельностно-практический) с соответствующими показателями и уровни сформированности просоциального поведения учащихся основной школы (продуктивный, выборочный, пассивный).

В работе охарактеризован потенциал информационно-коммуникационных технологий в формировании просоциального поведения учащихся основной школы, впервые теоретически обоснованы, разработаны и экспериментально проверены организационно-педагогические условия формирования просоциального поведения учащихся основной школы средствами информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: просоциальное поведение, формирование просоциального поведения, учащиеся основной школы, информационно-коммуникационные технологии, средства информационно-коммуникационных технологий, заведение общего среднего образования.

Khomych O. L. Formation of prosocial behaviour of students of the basic school by means of information and communication technologies. – Qualifying Research Paper as a Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of a Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the urgent problem of formation of prosocial behaviour of students of the basic school by means of information and communication technologies.

Based on analysis the state of the problem in the psychological and pedagogical theory and practice is, it has been proved that the formation of the system of person's actions and deeds who focuses on the good of society and assistance to people is especially important for teenagers, since this age lays foundations for further positive socialization of the personality.

It has been found out that the basis for the formation of prosocial behaviour is the development of social skills, namely: effective communication, empathy, respect for human rights, teamwork, constructive conflict management and prevention, withstand social adverse impact, negotiations, mediation, conciliation.

The teenagers' leading activity is interpersonal communication with adults and peers, which positively affects the development of the psyche and personality in general.

It has been stated that using information and communication technologies in the educational process allows: to develop students' important vital skills; to make mutual learning between teacher and student; to promote development of critical thinking; to develop communicative skills and cooperation skills.

Based on analysis of psychological and pedagogical sources, the essence of the concepts of «formation of prosocial behaviour of students of the basic school by means of information and communication technologies» has been clarified as a holistic process aimed at ensuring students' interiorization of socially significant norms and values, development of the traits of a prosocial personality, formation of aspirations and skills to constructively resolve interpersonal and group conflicts, gaining experience of social behaviour by enriching the educational process with technical, program and network means of information and communication technologies; «readiness of teachers to form prosocial behaviour of students of the basic school» as an integral quality of the teacher's personality who has a certain level of formation of knowledge, values, skills and abilities of the teacher in their unity, which manifests itself in teachers' desire for this kind of activity and in their readiness for its implementation at the professional level.

The structure (cognitive, emotional-value, activity-practical components), criteria (cognitive, emotional-motivational, activity-praxis) with the corresponding indicators and levels of formation of the prosocial behaviour of students of the basic school (productive, selective, passive) have been clarified.

The educational potential of information and communication technologies in prosocial behaviour of students of the basic school has been revealed. For the first time, the organizational and pedagogical conditions of prosocial behaviour of students of the basic school by means of information and communication technologies (scientific and methodological support for prosocial behaviour of students of the basic school using

information and communication technologies; training of teachers-coordinators for implementing the project «Learning to Live together» using training and distance learning, developing scientific and methodological support for the formation prosocial behaviour of students of the basic school by means of information and communication technologies).

The study does not present all aspects of the problem. Future research should be devoted to the development of experimental methodology of the formation of prosocial behaviour of representatives of other age groups

Keywords: prosocial behaviour, formation of prosocial behaviour, students of the basic school, information and communication technologies, means of information and communication technologies, institution of general secondary education.

Підписано до друку 04.01.2019 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 15.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua